

Közös dolgaink

- **Glatz Ferenc:** Megbékélni történelmünkkel, felismerni érdekeinket 2, 20
- **Štefan Šutaj:** Megszabadulás a kisebbségtől 3
- **Popély Árpád:** A lakosságcsere kronológiája 3
- **Dömötöri Tibor:** A németek kitelepítése 4
- **Stark Tamás:** Beneš Moszkvában, 1943. december 5
- **Szarka László:** A magyarok jogfosztásának szlovákiai külön szabályozása 14
- **Popély Árpád:** Magyar tiltakozó jegyzékek, 1945 18

Disputa

- **Róna-Tas András:** Tudtak-e írni a magyarok a honfoglalás előtt? 22

Figyelő

- **Baráth Magdolna:** Temetés, újratemetés – rehabilitáció (1949–1964) 25

Gyarapodó közgyűjtemények

- **Urbán Aladár:** Baththyányné Zichy Antónia grófnő áldozatos szerelme 31

Címlapon:

Kényszerkitelepítés elől menekülő magyarok, 1946 (montázs).

História

Szerkesztő: Glatz Ferenc

A szerkesztőség tagjai: Demeter Zsuzsanna, Fodor Pál, Kertész István, Sipos Péter, Szász Zoltán, Zsoldos Attila

Olvasószerkesztő: Kovács Éva
Munkatársak: Farkas Ildikó, Kocsis Gabriella, Bognár Katalin, Horváth Imre (számítógépes tördelés), Nagy Béla (térkép)
Szerkesztőségi titkár: Oprán EmeseMegjelenik évente tízszer.
Előfizetési díj 2007-re: 2900 Ft.Felelős kiadó: História Alapítvány.
Szerkesztőség: 1014 Bp., Üri u. 53.
Tel.: 224-6700/615, 623, 625; tel./fax: 356-0457.
Levél cím: Pf. 9. Bp., 1250. www.historia.hu
Bankszámlaszáma 11701004-20125394 OTPDevizaszámlaszámok: Budapest Bank Rt.
1051 Bp., Hercegprímás u. 5.
USD HU47-10103104-82876600-00000997;
Euró HU46-10103104-82876600-01000309
Adószám: 19654243-2-41Szedés, tördelés: MTA TTI Kiadványcsoport.
Nyomda grafikai előkészítés: Krónikás Bt., Biatorbágy
Nyomás: MESTERPRINT Kft.,
Budapest, Vak Bottyán u. 30–32/BTerjeszti: LAPKER Rt. és alternatív terjesztők.
Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap
Üzletág. Előfizethető közvetlen a postai kézbesítőknél,
az ország bármely postáján,
Budapesten a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban és a
Központi Hírlap Centrumnál
(Bp., VIII. ker. Orczy tér 1. Tel.: 06-1-477-6388; posta-
cím: Bp., 1900). További információ: 06-80-444 444
hirlapelofizetes@posta.hu

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza!

HU ISSN 01392409. Index: 25384

KÖZÖS DOLGAINK

Megbékélni történelmünkkel,
felismerni érdekeinket

Beneš-dekrétumokról, kirekesztésekről

Szlovák és magyar nemzetiségű, szlovák és magyar állampolgárságú embereknek a 21. század elején több a közös, mint az ellentétes érdekük. Először történelmünk során közösen kell(ene) törni a fejünket azon a lehetőségen, amelyet az „új haza”, az Európai Unió kínál. Mint szomszédoknak. Okosan használni a közösen lakott Kárpát-medence természeti adottságait, új táj- és vízgazdálkodási, közlekedési, befektetésösztönző stratégiákat kialakítani. (Közös Dunatervezet, közös regionális autóutak, regionális turizmus, nem szólva a térséget sújtó árvizekről, a határokon átnyúló természeti környezeti betegségekről stb.) Keresni kell(ene) a két kisállam közös érdekérvényesítési lehetőségeit – akár az unió fórumain is – a nagy adófizető közösségek (államok) mellett. (Pl. a térség településfejlődési sajátosságainak hasonlóságai adódó érdekeink érvényesítését, ahogy teszik ezt az unióban a tengerparti vagy a hegyvidéki térségek államai, új támogatási előnyöket harcolva ki az unión belül maguknak.) Keresni kell(ene) a kis nemzetek – amilyenek mindketten vagyunk – megmaradási stratégiáit a kultúrák globalizálódásának korában. Amikor az ipari-technikai forradalom és a kommunikációs forradalom felteszi a kérdést: a világerintkezés nagy nyelvei mellett mi lesz a kisnemzeti anyanyelvi kultúrák jövője? Akár megkísérelni azt is: az unió – ha már helyesen támogatja az élelemtermelést, a környezetgazdálkodást (a biodiverzitást) –, akkor most már az emberi kultúra sokszínűségét (diverzitását) is kiemelten támogassa. Vagyis a kisnyelvi kultúrák megmaradását. Amelyek megtartása soha nem lehet kitéve a szabad piacnak. Vagy ha igen, akkor néhány generáció után a kisnyelvek szubkultúrába süllyednek. És sorolhatjuk a csak *közösen megnyíló lehetőségeket* és sorolhatjuk a csak *közösen érvényesíthető érdekeket*.

Felszakított sebek

Az utóbbi 17 esztendő mégis elsősorban azon sebek felszaggatásával telt el, amelyeket a két nemzet (és állam) egymáson ejtett az elmúlt kétszáz évben. Nyílt és burkolt háborúk sebei ezek. Háborúk, amelyek újra-újra kitörtek közöttünk, mert nemzeti-állami vezetőregeink nem vették tudomásul, hogy közös lakhelyünkön, a Kárpát-medencében a történelem folyamán soha nem estek egybe az etnikai szállásterület és a területigazgatási egység (állam) határai. (Ahogy az Északi-tengertől a Földközi-tengerig a közép-kelet-európai térségben sehol nem estek egybe, éppen a másfél évezredes kelet-nyugati migrációk-népvándorlások, megtelepedések következtében.) Mi, történészek talán nem voltunk elég hangosak, hogy figyeljenek következtetéseinkre. Sem szlovák, sem magyar oldalon. Hiába írtunk, adtunk

Részletek a Komáromban 2007. szeptember 8-án, az MKP Országos Fórumán elhangzott előadásból.
folytatás a 20. oldalon ⇨

Megbékélni történelmünkkel, felismerni érdekeinket

⇒ folytatás a 2. oldalról

elő? Mondván: az Osztrák–Magyar Monarchiát nem érezhette jó hazának az a szlovák, román, délszláv fiatalember, aki anyanyelvén nem juthatott a szociális-értelmi emelkedés felső szintjére. Mivel nem voltak anyanyelvi értelmiségi képzőintézményei és a szolgáltatások, igazgatás, hivatalok nyelve – függetlenül lakhelyének etnikai többségétől – csak magyar volt. Hiába mondtuk, hogy a nemzetállami technikák 1920–1949 között nem oldották fel nemzet és állam évezreides ellentmondásait, mert 1920-ban nem történt más, mint hogy a volt többségi nemzetek (németek, magyarok) a korábbi kism nemzetek sorsára jutottak, nem adtak nekik – igaz, ígérték – kollektív jogokat. Azután nem hozott eredményt a határkiigazítások kora, az 1938–1942 közötti időszak sem, hiszen újabb és újabb kisebbségeket teremtett, ugyancsak kollektív jogok nélkül. A legnagyobb katasztrófát a II. világháború utáni „rendezési” akció (1946–1947) hozta: amikor immáron nem a határokat akarták a nemzeti szállásterülethez igazítani, hanem a térségben élő milliókat (magyar–szlovák viszonylatban több mint százezer embert) akartak – mint nemzeti kisebbségeket – áttelepíteni a másik államba, ahol szlovákként vagy magyarként mint többségi nemzet élhetett.

A kirekesztés „hagyománya”

Nem voltunk elég hangosak? Amikor azt mondtuk, hogy ez utóbbi megoldás a térség legrosszabb hagyományait erősítette fel, a kirekesztés hagyományát. (Szemben a magyar állam ezer év óta élő „befogadás-” hagyományával, amely az államban élők anyagi gyarapodását, kultúrájuk sokszínűségét megalapozta.) A kirekesztés hagyománya, amely a térség zsidóságának kirekesztésével kezdődött (1938–1944), s részben fizikai megsemmisítésével. (Meggzűntetve a térség oly szorgos és nemzetközi kapcsolatrendszerrel működtető tisztviselő, szolgáltató, vállalkozói, tudományos, művészi társadalmi elemét.) Azután a kitelepítésekkel folytatódott (1946–1947), amikor etnikai alapon seprűztük ki államainkból a németeket, magyarokat, szlovákokat. (Kitaszítva a paraszti-iparos lakosság tehetőse és iparkodó népességének egy részét.) Azután jöttek a politikai rekesztések (1950), amikor a régi

A kirekesztések történelméből, 1986–2006

„uralkodó osztály” tagjait úzték ki lakhelyükről. (Másképp százados igazgatási-tisztviselői ismerethalmazt és a közösség szolgálatának tudatát hajtva ki.) Amit követett azután az új hatalmon belüli politikai kirekesztés, azoké, akik netán a hatalomnak ellentmondani látszottak. És társult mindez a szociális kitagadásokkal. Először az élelemtermelés legjobb vállalkozóinak, a kuláknak minősített középparasztságnak kiszorítása, majd az iparosság legjobbainak, a régi „szakik”-nak a kiközösítése. Évszázados munkaetozok törtek néhány év alatt szilánkjaira.

És feltettük a kérdést (1985): miért csodálkozunk, hogy itt tart a térség a világejlődéshez képest? Nem csak a szovjet rendszer és annak eredménytelensége bűnös abban, hogy itt tartunk, de saját nemzeti-nemzetiségi-osztály politikáink is. A 20. század közepének kirekesztéssorozata.

Történészek – politikusok

Mi, történészek – és elsősorban a rendszerváltások (1989–1992) során a szakmai közéletben, a különböző intézményekben vezetőhelyekre választott generáció tagjai – utaztunk, konferenciáztunk, nyilatkoztunk. Magyarul, románul, szlovákkul, németül, angolul. Vitáztunk egymás között, éjszakák szellemi birkózásait éltük meg. Azt hittük, előbbre lökjük a térség népeinek közös szekerét azzal, ha szembesítjük szlovák–magyar–román–horvát–német–osztrák történészek eddigi nézeteit. Mégpedig nem csak az ún. közös „pozitív” hagyományokat emlegetve, amiket a szovjet megszállás időszakában oly álságosan és egyoldalúan hangsúlyoztak. De vitassuk meg a konfliktushelyzeteket is! A magyar államalapítást, a Nagy-Morva Birodalmat, a szlovákság kialakulásának történetére vonatkozó elképzeléseket, a Habsburg államkeret előnye-it-hátrányait, a 19. század első nagy összeütközését, 1848–1849 történelmét, a Kárpát-medencei nemzetek fejlődésének ütközéseit, beleértve ebbe a csehszlovák, délszláv, román állam – éppígy az 1920 utáni magyar állam – korlátolt kisebbségpolitikáját, a Horthy nevével jelzett Magyarország, vagy a Tiso nevével jelzett Szlovákia, vagy éppen a Román Királyság, vagy a horvátok szerepét a II. világháborúban. Ennek is eredménye: *a térség történész-fórumait ma elsősorban a higgadt és kritikus (nemzeti önkritikus) álláspontok ütközései jellemzik.* (De ezek az ütközések kevésbé nemzeti, mint inkább szakmai frontok között zajlanak. Nincs „magyar”, „szlovák”, „ro-

mán” stb. álláspont sem a honfoglalásról, sem a középkori magyar államról, sem világháborús szerepeinkről.) Arról is tudunk közösen beszélni: nemcsak a kirekesztések politikai hagyományával kell szakítani, hanem tudomásul kell venni, hogy a modern emberi jogok immáron történelmi értékei az európai történelemnek. S hogy e történelmi hagyományok között nem csak a másfél százados nemzetállami elv érvényesüljön, de ott rejtezik, ha feledésbe szorítva is, hogy az *európai közösségek építkezési elve az autonómia volt*. A közösség – azaz a helyi lakosság – különböző autonómiája, az etnikai, szolgáltató közösségek autonómiája. S ez a majdnem feledésbe merült autonómia-elv az európai kontinens egyedülálló etnikai-vallási-szokásrendi sokszínűségét termelte ki az elmúlt másfél ezer évben. Amelyet olyannyira elszegényített a 19–20. század egyoldalú nemzetállami elve. Az „egy állam – egy nyelv” elve. (Nagy nemzetközi egyetértést értünk el 1992-ben, amikor levontuk a következtetést: badarság az elnemzetlenítés, rossz recept a térségben a nemzetállami elv, a határtologatásokkal nem lehet kezelni konfliktusainkat. Marad egy megoldás: különböző szinten – akár községi, területi szinten is – *kulturális autonómiákat* biztosítani. Mert ahogy a történelemben is, úgy a jövőben is az autonómiák erősítik az állampolgári közösségeket. Így lehet egy szlovák, német, román, délszláv nemzetiségű polgár a magyar államnak jó adófizető és jól képzett polgára, itt hazafi, és lehet Szlovákiában egy magyar vagy német nemzethez tartozó polgár, jó szlovák patrióta. Közreadtuk javasolt közép-európai kisebbségi magatartáskódexünket – németül, angolul, románul, szlovákul.) De be kell vallani: talán a túlzott udvariasság is jellemzi vitáinkat. Egymás akadémiáinak tagjai vagyunk, de *félünk szembekerülni otthoni „nemzeti közvéleményünk” szélsőségeivel*. Akik – érthető-magyarázható módon – újra átéljük, és most már szabadon, az előző nemzedékek fájdalmait. (Nagyszüleik sérelmeit.) És amely érzelmekre az új *politizálás* oly leleményesen rátalál. Mert amíg az 1900–1990 közötti évtizedekben a történészek voltak a nemzeti és osztálykitagadások igazolói – hol megfelelni akarván a politikának, hol csak önszorgalomból –, addig most a politikusok igyekeznek szavazatokat és népszerűségi pontokat szerezni az évszázados megbántottságok idézésével. Lehet, azt gondolják, a politikusok dolga a demokráciában az, hogy választóik érzelmeit képviseljék. Lehet, hogy nem tudják: a politikusok dolga az is, hogy az emberek érdekeit kutassák, és szembesítsék azokat a régmúlt érzelmeivel. Lehet, hogy nem gondolnak

arra, dolguk az is, hogy találjanak olyan megoldási technikákat, eljárásokat, amelyek az ő megbízatásuk, tisztségük segítségével – ne pedig tehetetlenségüket leplezni akaró demagóg pótcselekvésekkel – oldják a konfliktusokat. Legyen szó akár állami, kormányzati, ellenzéki tisztségviselőkről.

Perbeszéd helyett párbeszéd

Talán itt az ideje, hogy miután kibeszéltük keserűségeinket, bevalljuk: *elődeink rosszul kívánták feloldani a Kárpát-medence évezredek ellentmondásait*. Az etnikai szállásterület határainak és az állami határoknak az eltéréséből származó konfliktusokat. Merjük bevallani mi, magyarok, mi, szlovákok, románok, délszlávok az előd-politikusok, történészek tévedéseit. Akár a saját személyes tévedéseinket is. Értelmes emberek akár a maguk környezetében, akár a nyilvánosság előtt már bocsánatot kértek elpusztított és elhurcolt zsidók utódaitól, kitelepített németek leszármazottaitól, kirekesztett kulákoktól, munkásarisztokratáktól, leburzsozott derék tisztviselőktől. Miért ne kérhetnénk hát mi is egymástól bocsánatot, szlovákok, magyarok az előző évszázad rossz megoldásaiért, a kölcsönös megbántásokért? 1918 előtt, a két háború között, 1968-ban vagy 1991-ben, vagy 2007-ben? És ismerjük el, köszönettel, hogy itt is, ott is, tesz a többség a nemzeti kisebbség megmaradásáért, állami forrásokból tart fenn szlovák intézményeket itt, magyarokat odaát. És kezdjünk egy új *párbeszédet* az eddig *perbeszéd*ek helyett. Szólva európai és lokális jövőnkéről, feltárva megmaradt érdekellentéteinket.

*

Mi, történészek gondoljuk újra eredményeinket és esetleges mulasztásainkat. Kezdjünk hozzá újra azon témák firtatásához, amelyekről netán távol tartottuk magunkat. A nemzeti érzékenységek miatt. De amelyekre a közönség nagyon is figyel. Hogy a jelen alakítói, a politikusok mit tesznek? Az ő dolguk. *Javaslatunk: engedjék át a múltat a történészeknek, ők pedig foglalkozzanak a jellel, a jövőnkkel*. Merthogy őket ugyanúgy, mint bennünket, író-kutató embereket, egyszer majd a jövő történészei mérlegre teszik. Javaslatunkra a MTA Történettudományi Intézete és a Szlovák Akadémia Történettudományi Intézete ez év novemberétől kétoldalú vitasorozatot kezd a szlovák–magyar történelem vitás kérdéseiről.

GLATZ FERENC

